

УДК 37.01"2"

DOI 10.18372/2786-823.1.17528

Шапка Олександр Іванович,

завідувач

Авіаційно-космічного центру Київського палацу дітей та юнацтва,

м. Київ, Україна

ashapka68@gmail.com

Базасва Марія Олександрівна 

аспірантка,

Київський університет імені Бориса Грінченка,

м. Київ, Україна

m.bazaieva.asp@kubg.edu.ua

ГУМАНІСТИЧНИЙ ПІДХІД У ФОРМУВАННІ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У ХХІ СТОЛІТТІ

Анотація. У статті запропоновано перелік основних компетентностей, які є складовими розвитку гармонійної особистості в умовах глобалізації та цифровізації світу. Проаналізовано можливість використання принципів гуманістичної педагогіки у процесі формування ключових компетентностей у ХХІ столітті.

Ключові слова: гуманістична педагогіка, компетентність, глобалізація, цифровізація

Annotation. The article offers a list of the main competencies that are components of harmonious personality development in the conditions of globalization and the digitalization of the world. The possibility of using the principles of humanistic pedagogy in forming the main competencies in the 21st century is analyzed.

Key words: humanistic pedagogy, competence, globalization, digitalization

Актуальність статті. У сучасному світі важливою складовою освіти є не стільки створення умов для засвоєння інформації, певної суми знань, скільки формування умінь та навичок, опанування компетенцій. В умовах глобалізації світу та цифровізації суспільства, створення і трансляції великої кількості інформації людина потребує насамперед навичок орієнтування в інформаційному просторі, критичного мислення й аналізу, окреслення власних ціннісних орієнтирів. Формування компетентностей є необхідним для адекватного розвитку гармонійної особистості, здатної до самостійного мислення, постановки мети і задач, повноцінної життєвої реалізації.

Метою статті є аналіз можливостей гуманістичного підходу в процесі розвитку ключових освітніх компетентностей у XXI столітті.

Відповідно до мети визначено такі завдання:

- з'ясувати перелік ключових компетентностей, необхідних в умовах глобалізації світу й цифровізації суспільства;
- визначити основні риси гуманістичного підходу в педагогічній діяльності;
- проаналізувати й обґрунтувати доцільність використання методів гуманістичного виховання й навчання з метою розвитку ключових компетентностей.

Компетентності, що можуть бути здобуті учнями під час шкільного та позашкільного навчання й виховання, розглядатимемо як складові майбутньої сформованої особистості, як такі навички, що можуть бути використані впродовж життя і сприятимуть гармонійному розвитку й особистісній реалізації.

Результати дослідження. Питання компетентностей нині активно дискутується на різних рівнях: серед педагогів, в академічних колах, на політичних платформах. Тлумачення терміну, як і перелік компетентностей, які є важливими в сучасному світі, не є вичерпним. Компетентність назагал визначають як здобуту здатність до певного виду діяльності, що ґрунтується на комплексі знань, умінь та навичок, особистісної системи пріоритетів, цінностей і сформованого власного ставлення до конкретного предмету вивчення та/або

діяльності. Ідеться про готовність людини реалізовувати засвоєну компетенцію як її особистісну якість, індивідуальне відображення опанованих знань та навичок, особистий пошук способів їх відтворення у практичній діяльності.

Існують різні моделі класифікації й ієрархічного розподілу компетентностей. Зокрема, рекомендації щодо основних компетентностей запропоновано на рівні міжнародних організацій [7], структур Європейського Союзу [4], українського законодавства [2], у дослідженнях фахівців. Спираючись на підхід, згідно з яким традиційно виокремлюють ключові компетентності, запропонуємо перелік найважливіших, на нашу думку, компетентностей, які необхідно сформувати під час навчання в учнів ХХІ століття.

Сучасний розвиток людства відбувається в умовах глобалізації та цифровізації. З огляду на перший фактор, посилення зв'язків і взаємовпливів між різними культурами, важливим є розвиток таких ключових компетентностей:

1. Культурна компетентність як здатність до осмислення культурного надбання людства, усвідомлення місця рідної культури в загальносвітовому контексті, шанобливого ставлення до здобутків представників різних культур.

2. Володіння державною мовою, що є запорукою розвитку потенціалу держави, розуміння цінності державної мови в міжнаціональному спілкуванні та захисті суверенітету.

3. Володіння рідною мовою як здатність зберігати й транслювати культуру власного народу, усвідомлювати й відстоювати його окремішність в умовах глобалізаційних впливів.

4. Володіння іноземними мовами як вміння, що дозволяє бути активним учасником міжнаціональної взаємодії, краще розуміти іншу культуру, що збалансовує тенденції до глобалізації і регіоналізації.

5. Інноваційність та ініціативність як здатність до гнучкого реагування на зміни й труднощі в глобальному, національному контексті, міжособистісному

спілкуванні в колективі, що забезпечує можливість стати учасником процесу генерування нових ідей, реалізації проєктів.

6. Креативність як здатність відповідати на сучасний запит на створення нових ідей та змістів, трансформації суспільства, інноваційної діяльності в різних галузях.

7. Громадянські та соціальні компетентності, які забезпечують ефективну взаємодію людини із соціумом, виявляються у сформованому розумінні принципів взаємодій у суспільстві й державі, знанні правової системи, здатності бути частиною громадянського суспільства, брати участь в житті своєї держави та долучатися до міжнародної співпраці у різних сферах.

Цифровізація суспільства зумовлює актуальність такої компетентності, як інформаційно-комунікативна – здатність до роботи із сучасними інформаційними технологіями, безпечного та етичного їх використання, обробки та аналізу інформації. Фактично, учні під час шкільного та позашкільного навчання потребують учителя у ролі наставника, який орієнтує у тому, як повинен відбуватися пошук та відбір інформації, формулювання цілей та завдань, проєктна робота, як інтерес до певного питання трансформувати у чітке визначення й постановку проблеми, а надалі – у її розв’язання. Поряд із тим необхідною складовою діяльності є здатність до ефективної комунікації з оточенням, зокрема й на рівні розвитку емоційного інтелекту.

Важливою, на нашу думку, є також навчально-пізнавальна компетентність, яка включає в себе вміння до самостійного пошуку й опанування нового матеріалу, самоорганізації та самооцінки, використання методів наукового пізнання, уміння виокремлювати фактичну інформацію, формулювання власних висновків з означених питань вивчення або дослідження. Ця компетентність є однією з основних у процесі досягнення мети компетентнісного підходу в освіті – реалізації концепції освіти впродовж життя [4].

Останньою, проте не менш важливою компетентністю у нашому переліку є ціннісно-сміслова – здатність людини до формування системи власних

ціннісних орієнтирів, філософського осмислення життя, усвідомлення власної ролі й призначення у світі, мети й цінності особистісної реалізації.

Можемо також погодитись з переліком ключових компетентностей, що входять до групи «4С»: критичне мислення, комунікація, колаборація і творчість (креативність). Поряд з інформаційними, технологічними та кар'єрними вміннями вони виступають як основа для життєвої реалізації особистості [1, 7].

Окресливши перелік найважливіших, на наше переконання, компетентностей, що сприяють розвитку гармонійної та цілісної особистості в сучасному світі, перейдемо до аналізу можливостей гуманістичного підходу в навчанні й вихованні дітей у процесі формування означених навичок.

Теорію гуманістичного підходу в педагогіці було розроблено у працях психологів ХХ століття: А. Маслоу, К. Роджерса [6]. Гуманізм у психології виник як провідний напрямком поряд з теоріями психоаналізу та біхевіоризму, виступаючи водночас своєрідною протиположністю останнім. Напрямок актуалізується і сучасними дослідниками [5].

Основними принципами гуманістичного підходу в освіті є:

1. Визнання емоційного стану учнів та психологічної атмосфери під час занять важливим чинником, який необхідно враховувати в навчальному процесі. Створення безпечного й екологічного психологічного простору під час навчання.

2. Визнання почуттів учнів рівноцінним складником навчання й виховання поруч зі здобуттям знань і розвитком навичок, повноцінним способом осмислення досліджуваних явищ.

3. Концентрація на інтересах учнів, можливість вибору для учнів під час навчання, що надає додаткової мотивації, зацікавленості й залученості.

4. Мотивування вчителем захоплення й натхнення серед учнів щодо предмету вивчення.

5. Допомога вчителя у формуванні цілей та завдань, виявленні проблемних питань.

6. Акцент на самоосвіту: допомога у розвитку необхідних для цього навичок, знайомство учнів зі стратегіями самостійного навчання й дослідження, формування інтересу до навчання як такого, стимулу до самоосвіти у подальшому житті.

7. Розвиток здатності до самооцінки на противагу превалюванню стандартизованої системи оцінювання. Основна мета – реальний результат (здобуті знання, навички) заради можливості використати їх на практиці, а не заради оцінювання [5, 6].

Завдання вчителя згідно з гуманістичним підходом – бути насамперед наставником і фасилітатором, бути здатним до емпатії та визнання особистості учня. Учитель створює атмосферу, що мотивує інтерес учнів до навчання, дозволяє самостійно приймати рішення, тренує навички самоосвіти та ефективної роботи в команді. Така модель взаємодії з учнями багато в чому корелюється з ідеєю сучасного напрямку цифрової гуманістичної педагогіки про вчителя в ролі консультанта для учнів, який насамперед допомагає розвивати ключові освітні компетентності, а не передає певні знання, що враховує постійне збільшення кількості інформації, з якою людині доводиться взаємодіяти. Фактично, подібні до принципів гуманістичної педагогіки вимоги ставить до педагогів ООН в документі «Дослідження в освіті та перспективи майбутнього навчання: яка педагогіка потрібна для XXI століття» від 2015 року: вчитель має мотивувати і стимулювати навчальну діяльність, організовувати групову та проектну роботу, впроваджувати інновації у навчальному процесі, бути здатним до творчої обробки поставлених завдань [7].

На нашу думку, гуманістичний підхід є вдалим вибором для педагогів, які працюють в шкільній та позашкільній освіті, а також для працівників ЗВО. Зокрема, позашкілля дає широкий простір для впровадження подібних принципів, оскільки є не обов'язковою, а вмотивованою винятково інтересами учасників гуртків навчальною діяльністю, в якій гуманістичний підхід може бути розвинений у повній мірі.

Окрім того, принципи гуманістичного підходу відповідають вимогам до формування ключових компетентностей сучасної людини. Насамперед такий спосіб організації навчального процесу й виховання стимулює розвиток ціннісно-сислової, навчально-пізнавальної, інформаційно-комунікаційної, культурної, інноваційної компетентностей, креативності, здатності до самостійного осмислення суспільних процесів та явищ, пошуку й аналізу інформації, адекватної самооцінки в різних сферах діяльності, вміння взаємодіяти з іншими людьми, визначати нові цілі й завдання, реагувати на зміни. Оскільки гуманістичний підхід дає можливості для самовираження, пошуку самостійних рішень, вибору, він сприяє формуванню самостійної особистості, відповідальної за власні дії, зацікавленої в неперервному розвитку і здобутті нових знань й умінь, здатної до самоорганізації, а також спроможної критично осмислювати інформацію.

Висновки. Таким чином, гуманістичний підхід є доцільним у виборі методів розвитку ключових компетентностей для людини XXI століття в умовах глобалізації та цифровізації світу, тому що його основні принципи дозволяють зосередитися на розвитку самостійного мислення, навчання й роботи, цілісної особистості, що здатна гнучко реагувати на виклики й ухвалювати рішення, розуміє цінність культури свого народу та міжнаціональної взаємодії, володіє емоційним інтелектом та розумінням того, що таке екологічна взаємодія між членами спільноти, має спрямування до філософського осмислення світу і власного місця у ньому, а отже є гармонійно розвиненою особистістю, потенційно здатною повноцінно реалізуватися у житті.

Список використаних джерел

1. Биков В., Лещенко М., Тимчук Л. Цифрова гуманістична педагогіка. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/710669/1/Посібник%20ЦГП.pdf> (дата звернення: 20.12.2022).

2. Про повну загальну середню освіту: Закон України № 463-IX від 16 січня 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 20.12.2022).

3. П'янківська І. В. «Компетенція» та «Компетентність» як провідні поняття компетентнісного підходу. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/628/1/kompetencija.pdf> (дата звернення: 20.12.2022).

4. Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя» від 18 грудня 2006 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_975#Text (дата звернення: 20.12.2022).

5. Dasein B. M. Freedom to Learn for the 21st Century (Education as if People Mattered). URL: <https://theses.bham.ac.uk/id/eprint/8553/1/Dasein18EdD.pdf> (дата звернення: 20.12.2022).

6. Rogers C. Freedom to learn. 3rd edition. Macmillan College Publishing Company. 1994. – xxv, 406 p.

7. The Futures of Learning 3: what kind of pedagogies for the 21st century? Education Research and Foresight Working Papers. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000243126> (дата звернення: 20.12.2022).